

بسمه تعالی

رسانه ها و آموزش حقوق شهروندی

بهروز لطفی^۱

چکیده

شهروندان باید با حقوق شهروندی خود آشنا باشند، حقوق شهروندی برای ترویج، نیاز به اجماع کلی دارد و باید فرهنگ سازی شود. یکی از ضمانت های اجرایی حقوق شهروندی افکار عمومی است. رسانه ها با توجه به رسالت خود لازم است آموزش حقوق شهروندان و آگاه کردن افراد جامعه را در دستور کار خود قرار دهند و دولت یازدهم نیز به کمک رسانه ها با در نظر گرفتن ضمانت های اجرایی، نهادهای دولتی و عمومی را در مسیر شفاف سازی فعالیت های خود و اطلاع رسانی به شهروندان، به رعایت دقیق قانون موظف نمایند. در این مقاله از روش سنتز پژوهی استفاده شده و نتایج مقالات و پژوهش هایی که به نوعی با موضوع مرتبط بودند مورد بررسی قرار گرفته و جمع بندی گردیده است. یافته ها حاکی از آن است که رسانه های جمعی داخلی تاکنون تأثیر قابل توجهی بر آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی نداشته اند. با این حال رسانه ها می توانند نقشی پر اهمیت در زمینه افزایش حقوق شهروندی ایفا کنند و تحکیم حقوق شهروندی در جامعه توسط رسانه ها، پیش نیاز ارائه آگاهی های عمومی و توجیه کننده و جهت دهنده افکار عمومی در جهت افزایش ادراک توده مردم به حقوق و تکالیف خود است.

کلید واژگان: رسانه، آموزش، شهروند، آموزش شهروندی، حقوق شهروندی

مقدمه

مفهوم حقوق شهروندی از جمله مفاهیم حقوقی است که اخیراً در گفتمان سیاسی واجتماعی جامعه رونق گرفته است؛ حقوق شهروندی آمیخته ای از وظایف و مسئولیت های شهروندان در قبال یکدیگر، شهر و دولت یا قوای حاکم و مملکت و همچنین حقوق و امتیازاتی که وظیفه تامین آن حقوق بر عهده مدیران شهری، دولت و یا به طور کلی قوای حاکم می باشد. پیاده سازی حقوق شهروند و آگاه سازی عمومی در این حوزه از طریق رسانه ها می تواند کشورها را در روند توسعه یافتگی بسیار همراهی کند در واقع در حقوق شهروندی، ملت و آحاد مردم، با دولت دارای

^۱ دانشجوی دکترای علوم ارتباطات علوم و تحقیقات تهران

مسئولیت مشترک هستند. (باقریان، ۱۳۹۱: ۱) امروزه آموزش، نهادی اجتماعی است که در رابطه‌های تنگاتنگ با نهاد ارتباط جمعی، رسانه‌ها را در سرفصل برنامه‌های توسعه آموزشی جوامع قرار داده است. در این که آموزش یکی از کارکردهای اصلی و حرفه‌ای رسانه‌های ارتباط جمعی است، تردیدی وجود ندارد. برجسته‌سازی ثابت کرده است که اشکال ذهنی مردم به ویژه کسانی که ارتباط مستقیمی با واقعیت ندارند به وسیله رسانه‌ها جهت داده می‌شوند و این فرآیند برای همه افراد به یک اندازه و به یک شیوه رخ نمی‌دهد (امیدعلی و خلجی، ۱۳۹۴: ۳) در جامعه ما نیز بسان سایر جوامع همسو و در حال توسعه، رسانه‌ها با جمع آوری و سامان دادن اخبار و تحلیل برای بازیگران و تصمیم سازان می‌توانند در توانمندسازی و رشد شخصیت افراد جامعه و ایجاد مدنیت سیاسی، مهمترین نقش را بر عهده بگیرند. (امیری، ۱۳۹۵: ۱۰۸) رسانه‌های ارتباط جمعی با ویژگی‌های خاصشان کارکردها و تأثیراتشان فراهم آورنده دانش و شکل دهنده ارزش‌های ملت‌ها می‌باشند. مارشال مک لوهان به این باور اشاره دارد که در دنیایی زندگی می‌کنیم که وسایل ارتباطی آن را برای ما ساخته‌اند، به اعتقاد او وسایل ارتباط جمعی رابطه و نسبت حواس را با یکدیگر بر هم زده و فرهنگ دیگری را با خود به ارمغان آورده‌اند (آقاجانی و دولت پور به نقل از رشیدپور، ۱۳۸۷: ۳) این وسایل بر همه قلمروهای اجتماعی و نیز حوزه آموزش و پرورش در مقام نهادی مسئول در برقراری نظم و همبستگی اجتماعی تأثیر می‌گذارند و آنها را از نظر سامانه‌های ارزشی در مقام تنظیم‌کننده عقیده‌ها، وجدان جمعی و رفتار جمعی دگرگون می‌کنند. مهمترین نقش وسایل ارتباط جمعی در جامعه مدرن، تبدیل شدن به نهادی آموزشی و تغییر کارکردها، سازوکارها و رویه‌های سامانه‌های آموزشی و پرورشی سنتی است. (قدیمی، ۱۳۹۲: ۳۹)

تعریف شهروند: شهروند معادل لغت لاتین citizenship، وضع رابطه میان یک شخص طبیعی و یک جامعه سیاسی موسوم به دولت است (هاشمی، فولادیان، رضایی و فاطمی امین، ۱۳۹۰: ۱۳۶) مفهوم citizen در فرهنگ لغت، به معنای شهری، بومی، اهل شهر، اهل، تابع، رعیت، شعبه شخصی (در مقابل نظامی) تبعه یک کشور است. مترجمین و رسانه‌های جمعی - به خصوص مطبوعات - رواج دهنده این کلمه در ادبیات حقوقی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی ایران در سالهای اخیر بوده‌اند. (رستمی، ثریا ۱۳۹۲: ۱۴۳). شهروند، فردی است که در ساختار اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جامعه حضور دارد و در تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و شکل‌دهی آن به صورت مستقیم و غیرمستقیم مؤثر است. واژه شهروند بر عضویت یک فرد در جامعه سیاسی دلالت دارد (امیدعلی، خلجی، ۱۳۹۴ به نقل از جعفری لنگرودی: ۱) شهروند یعنی انسانی مدنی، که توانسته معیارها و ملاک‌های یک شهروند را به طور کامل در خود نهادینه

کند و به همه وظایف و اختیاراتی که یک شهروند باید داشته باشد آگاهی داشته و خود را ملزم به رعایت آنها بداند، اگر چه در شهر هم ساکن نباشد. (باقریان، ۱۳۹۰: ۳۶) شهروند به معنای عضو پذیرفته شده ای یک دولت-ملت بودن تعریف می شود. الگوی سنتی شهروندی حلقه های کلیدی تابعیت (وفاداری) را شناسایی می کند. اهم مضامینی که از واژه شهروند به ذهن متبادر می شود عبارتند: از ۱- از پذیرش آگاهانه و دلیل مند، نسبت به عضویت در جمع حکایت می کند که با عضویتی بر مبنای توجیهاتی خردپسند انجام گرفته باشد؛ پس بر جهانگردی که در جامعه غیر خود باشد، صدق نمی کند. ۲- قابلیت پذیرش در جمع و شمارش در ردیف دیگران را داشته باشد، پس فقط شامل انسان است. ۳- از وجود رابطه متقابل میان فرد و دیگران در یک جامعه حکایت می کند. ۴- از وجود تعهدات دو جانبه میان فرد و جامعه خبر می دهد؛ به ویژه در خصوص حفظ هنجارها و اصول ارزشی و اعطای امکان رشد به شهروند، توسط جامعه (پورعزت، قلی پور، برزکی، ۱۳۸۸: ۸)

مفهوم شهروندی:

شهروندی مجموعه ای از ارتباطات عمده مردمی است که می خواهند از حالت طبیعت یعنی حالتی از زندگی که به صورت منزوی، فقیرانه و به دور از پاکیزگی و به صورت حیوانی جریان دارد، اجتناب ورزند. (صفایی پور، ملایی و آدینه وند، ۱۳۹۰: ۸) شهروندی یکی از ابعاد هویت سیاسی می باشد و شهروندی مفهومی است که در یونان باستان ریشه دارد. در یونان باستان - شهروند بعنوان عضو جامعه سیاسی است - حقوق و ویژگی های شهروندی اهمیت مضاعفی یافت و نظریه های مختلفی در باب آن مطرح گردید. (عربی فر، ۱۳۸۸: ۹) در اصطلاح جامعه شناختی، شهروندی هم یکی از مولفه های مدرنیته است و هم یکی از تاثیرهای فرایند مدرن گری، از این رو شهروندی به عنوان یک نهاد مستلزم دگرگونی های تضعیف کننده جامعه سنتی است. (اس. ترنر. برایان ۱۳۸۶: ۱۷۲) شهروندی نوعی قرارداد اجتماعی است که هدف آن ارتقاء رفاه و امنیت در سطح جامعه است و ضرورتاً به این امر می پردازد که افراد جامعه بایستی چگونه رفتار کنند تا به این هدف برسند. یوال داویس بیان می دارد که شهروندی، عضویت کامل یک فرد در جامعه با تمام حقوق و مسئولیت ها است. (صفایی پور، ملایی و آدینه وند، ۱۳۹۰: ۸). شهروندی اشاره به زندگی روزمره، فعالیت های فردی و کسب و کار افراد اجتماع و همچنین فعالیت های اجتماعی ایشان دارد و بطور کلی مجموع های از رفتار و اعمال افراد است. (مولائی، ۱۳۹۰: ۲۵) شهروندی، عبارت است از روش زیستن در یک شهر بر طبق اصول و قواعد و قوانین خاص. (شاه طالبی، ۱۳۹۲: ۱۳۰) شهروندی، نشان دهنده موقعیت و حالت انسانی است که باید بر اساس آن

از حقوق و مزایایی برخوردار شود و تکالیفی را نیز عهده‌دار شود، هرچند در دولت - شهر نباشد؛ یعنی ساکن کشور نباشد (امیدعلی و خلجی، ۱۳۹۴ به نقل از جعفری لنگرودی: ۵) مفهوم شهروندی در بعد اجتماعی ناظر بر حق مداری انسان مدرن می باشد ایده ای است که در اروپای غربی زاده شد و در قرن شانزدهم همزمان با فراگیر شدنش انتشار یافت. قبول حقوق و وظایف قانونی و سیاسی ناشی از جایگاه شهروندی بنیاد اصلی و ایده اساسی این مفهوم است. بعدها بر خورداری از حداقل رفاه، مانند حق داشتن سرپناه و حداقل معیشت و نظایر آن به حقوق شهروندان اضافه شده (فتحی و مختارپور، ۱۳۹۰: ۸۹) در شهروندی علاوه بر منزلت یا پایگاهی اجتماعی، نقشی اجتماعی نیز می باشد که کنشگران بر مبنای چگونگی درک و ایفای آن بر منزلتی که بستر عملشان بوده است تأثیر می گذارند. نقش شهروندی، مانند هر نقش اجتماعی دیگر، از هنجارهایی تشکیل شده است که به حقوق و تکالیف مستتر در آن شکل می دهند (شیانی، سپهوند، ۱۳۹۳: ۲۷۱)

تعریف حقوق شهروندی:

حقوق در اصطلاح به مجموع قواعد و مقررات الزامی گفته می شود که حاکم بر روابط افراد جامعه و تنظیم کننده روابط اجتماعی اطلاق می شود (شریعتی، ۱۳۸۴: ۲۱) اصطلاح حقوق شهروندی (در مفهوم جدید) اولین بار در اعلامیه حقوق بشر و شهروندی سال ۱۷۸۹م فرانسه مطرح شد که پس از تصویب در صدر قانون اساسی سپتامبر ۱۷۹۱م قرار گرفت. اعلامیه جهانی حقوق بشر که در سال ۱۹۴۸م در مجمع عمومی ملل متحد به امضای کشورها رسید در بسیاری از مواد خود از محتوای اعلامیه حقوق بشر و شهروندی فرانسه الهام گرفته است. هر شهروند با توجه به جایگاه و پایگاه اجتماعی خویش در جامعه شهری دارای حقوقی است. مارشال سه نوع حقوق را در ارتباط با رشد شهروندی تشخیص می دهد ۱- حقوق مدنی؛ آزادی افراد برای زندگی در هر جایی که انتخاب می کنند و آزادی بیان و مذهب و حق مالکیت و حق دادرسی یکسان در برابر قانون. ۲- حقوق سیاسی؛ حق شرکت در انتخابات و انتخاب شدن ۳- حقوق اجتماعی؛ حق طبیعی هر فرد برای بهره مند شدن از حداقل استاندارد رفاه اقتصادی و امنیت، شامل مزایای بهداشتی و درمانی و تأمین اجتماعی (شیانی و سپهوند، ۱۳۹۳: ۲۷۱) حقوق شهروندی بهتر است تکالیف و وظایف دولتها در برابر اعضایش نامیده شود. (هاشمی، فولادیان، رضایی و فاطمی، ۱۳۹۰: ۱۳۶) جامعه نیازمند مقرراتی است که روابط تجاری، اموال، مالکیت، شهرسازی، امور سیاسی و حتی مسائل خانوادگی بر اساس آن سامان یابد. حقوق شهروندی شامل حقوق و تکالیف مردم در برابر یکدیگر و اصول و هدف ها و وظایف و روش انجام آن می

شود. همچنین نحوه اداره امور شهر و کیفیت نظارت بر رشد هماهنگ شهر را می توان به عنوان مهمترین اصولی دانست که منشعب از حقوق اساسی کشور است. (علیدوستی، ۱۳۸۸: ۴۷) حقوق شهروندی شامل توانایی ها و امتیازات هایی که از رهگذر مقررات قانون اساسی قوانین عادی و آئین نامه ها و بخشنامه ها و دستورالعمل ها برابر مردمان به رسمیت شناخت. (صفاری راد و تحویلداری ۱۳۹۴ به نقل از نیاز پور: ۶) امروزه حقوق شهروندی را عبارت از حقوق مدنی آزادی های فردی، بیان، فکر ایمان و عقیده و حق مالکیت، حق انعقاد آزادانه قرار داد و حق برخورداری از عدالت، حقوق سیاسی و حقوق اجتماعی (حق برخورداری از رفاه اجتماعی، امنیت و مشارکت می دانند، شهروندی به ماهیت مشارکت اجتماعی افراد در جامعه مربوط است شهروندی موقعیتی اساسی است که به افراد توان شناخته شدن و حضور در اجتماع سیاسی را می دهد. (صفاری راد و تحویلداری ۱۳۹۴ به نقل از افروغ: ۶)

مفهوم آموزش

آموزش (Education) فرایند یادگیری (learning) است و یادگیری عبارت است از " فرایند تغییرات نسبتاً پایدار در رفتار بالقوه فرد بر اثر تجربه " (همراز و غنی زاده، ۱۳۹۳: ۱۱) درباره آموزش، تعاریف گوناگونی صورت گرفته است و از میان آنها شاید تعریفی که سازمان علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو)، آورده است، از همه مناسب تر باشد. "تمام کنش ها و اثرات، راهها و روش هایی را که برای تکامل توانایی های مغزی و معرفتی و همچنین مهارت ها، نگرش ها و رفتار انسان به کار می روند، البته به طریقی که شخصیت انسان را تا ممکن ترین حد آن، تعالی بخشند، تعلیم و تربیت یا آموزش و پرورش گویند" (آقاجانی و دولت پور، ۱۳۸۷: ۳)

آموزش رسانه ای بین دهه ۱۹۲۰ تا ۱۹۴۰ در آمریکا پدیدار شد. نخستین آموزش ها پیرامون معرفی و تحلیل رشته های رسانه ای از جمله تربیت روزنامه نگار، نویسندگان و مشاغل رسانه ای ایجاد شد. در مرحله بعد آموزش استفاده از این وسایل در فرآیندهای آموزشی مطرح شد. فرانسه پیشتاز استفاده از رسانه ها در عرصه آموزش و پرورش است. (قدیمی، ۱۳۹۲: ۳۹)

آموزش حقوق شهروندی :

مطالعات نشان می دهد در تحقق واژه شهروندی و آگاه سازی مردم همچنین بحث حقوق شهروندی، آموزش نقش انکارناپذیری دارد. (محمدی، تبریزی، ۱۳۸۸: ۱۷۹) آموزش شهروندی از ارکان اساسی زندگی اجتماعی عصر حاضر است و در جوامع صنعتی از طریق برنامه ریزی های متنوع به آموزش مهارت های زندگی می پردازد. (غلامی، ۲۳۹۰: ۸۴) آموزش های شهروندی درون مایه شناخت خود، دیگران و شهر در آحاد جامعه است و باید در ارائه آن به شکل شایسته از دانش برنامه ریزی آموزشی، تولید و تدوین محتوا و طراحی محصول بهره جست

و آنها را در قالب سلسله آموزش‌های حضوری، غیر حضوری و مجازی گنجانند و با هماهنگی و ارزیابی پیوسته رابطه دقیق میان نیازهای جامعه در سطح‌ها و دوره‌های مختلف را با اثربخشی کارهای انجام‌شده مورد مطالعه قرار داد (امیدعلی، خلجی، ۱۳۹۴: ۹)

مفهوم رسانه

رسانه مشتق شده از فعل رسیدن و مصدر رسانیدن به معنی وسیله رساندن آمده است. رسانه بیشتر با قید گروهی می‌آید و رایج میان مردم، همان رسانه‌های جمعی یا گروهی است. (مرادی مدیران، ۱۳۸۸ به نقل از دهخدا: ۱۵) انواع آن بصورت رسانه‌های صوتی، تصویری، گروهی و همگانی بیان شده است که همگی منسوب به رسانه است (مرادی مدیران، ۱۳۸۸ به نقل از دهخدا). رسانه اصطلاح فارسی شده واژه لاتین «Media» و جمع آن «Medium» است و منظور از آن گروهی از ابزارها هستند که مورد توجه تعداد کثیری قرار گرفته و از تمدن‌های جدید به وجود آمده‌اند. (عظیمی، شکرخواه: ۱۳۹۴: ۷۱) در علوم ارتباطات رسانه، اساساً وسیله‌ای فنی و فیزیکی برای تبدیل پیام به علائم قابل انتقال در مجرا است. مثلاً صدای افراد رسانه تلقی می‌شوند. خصوصیات فنی و فیزیکی یک رسانه به واسطه ماهیت مجرا و یا مجاری موجود برای استفاده تعیین می‌گردد. (مرادی مدیران، ۱۳۸۸ به نقل از جان فیسک: ۱۹) با شروع قرن بیست و یکم، رسانه‌ها بیش از هر زمان دیگری استفاده می‌شوند. محیط رسانه‌ای معاصر شامل رسانه‌های سنتی مانند روزنامه، رادیو و تلویزیون از یک سو و تازه‌واردانی چون اینترنت و شبکه وب جهانی از سوی دیگر است. (خواجه نوری، ۱۳۸۹: ۱۹)

اثرات رسانه‌ها: رسانه‌ها نقش برقراری ارتباط با مخاطبان را بر عهده دارند و ارتباطات جابجا شدن اطلاعات از سوی فرستنده به گیرنده اطلاعات است به این شرط که هر دو اطلاعات جابجا شده را درک نموده و بفهمند (کونتز، اودانل و بهریخ ۱۳۷۴، ۳۳۰) یکی از رایج‌ترین منظورها برای ارتباطات تغییر نگرش‌ها، باورها، ارزش‌ها و یا رفتار اشخاص دیگر است. (فرهنگی، علی‌اکبر، ۱۳۷۴: ۳۵) امروزه به مدد تکنولوژی جدید و رشد ابزارهای انتقال اطلاعات و مبادله افکار و عقاید از طریق مطبوعات، رادیو و تلویزیون ساختار رسانه‌های سنتی برهم خورده و جهان ارتباطات وارد مرحله جدیدی از حیات خود شده است. رسانه‌ها وسایل شگرفی هستند که مظهر ارتقای تکنولوژیکی انسانند و پرتاب جوامع را به سوی آینده موجب شده‌اند. این مسایل در پیدایی عادات تازه، تکوین فرهنگ‌های جدید جهانی، تغییر در رفتار و خلق و خوی انسان‌ها و روش‌های زندگی و بالاخره کوچک شدن کره زمین و همسایگی ملل دوردست سهمی شگرف بر عهده گرفته

اند. چنانچه برخی عصر حاضر را "عصر ارتباطات" خوانده و میزان چنانکه برخی عصر حاضر را پیوند یک جامعه را با افق شگرف تغییرات نوین و میزان تحرک آن در زمینه ارتباطات می دانند. (مولوی و قائدی فر، ۱۳۹۱: ۲۱) رسانه ها واسطه و میانجی بین آگاهی فردی و ساختارهای گسترده تر اجتماعی و سازنده معنا هستند. از آنجایی که رسانه ها فراگیرترین نهاد تولید و توزیع معرفت و آگاهی در جهان جدیدند، می توان محتوای آنها را منبع معنی قدرتمندی درباره جهان اجتماعی دانست (سپهوند، گرانمایه پور، ملکی حسنونند، به نقل از مهدی زاده، ۱۳۸۷: ۱۲۲) (رسانه ها با انتقال اطلاعات ارزش ها و هنجارها از نسلی به نسل دیگر کارکرد انتقالی خود را نشان می دهند بدین وسیله رسانه ها به یگانگی و انسجام اجتماعی و گسترش آن کمک می کند و اساس تجربیات مشترک را توسعه می دهند و مقدمات جامعه پذیری را مهیا می نماید (صبری، ۱۳۹۶: ۳) رسانه ها چیزی بیش از یک سازوکار ساده برای انتشار اطلاعات هستند. آنها در حقیقت سازمان هایی پیچیده و نهادهای مهم اجتماعی هستند که با مخاطب سازمانهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، حوادث و اتفاق های جامعه بطور وسیع و گسترده در تعامل هستند. (بیابانی، سلطانی فر؛ مظفری، هاشمی، ۱۳۹۴: ۱۳۶) رسانه ها با حضور خود در زندگی روزمره می توانند حوزه های زندگی را دگرگون سازند و حوزه های خصوصی را به عمومی و عمومی را به خصوصی تبدیل می کنند. به طور کلی رسانه ها در زندگی روزمره چهار نقش کلی دارد: ۱- رسانه ها به فرایند ساخته شدن هویت (هویت سازی) کمک می کند ۲- رسانه ها به فرایند معنا یابی کمک می کند ۳- رسانه ها برای مردم لذت بخش است ۴- رسانه ها به شکل گیری زندگی روزمره کمک می نماید (علیخواه و رستمی، ۱۳۹۰ به نقل از گیبینز و بوریمر: ۲) رسانه ها باید در جهت نیازهای عمومی حرکت کنند. برای رسیدن به این هدف دو راه وجود دارد: کنترل رسانه ها، ایجاد راهبرد منسجم و هماهنگ برای تعیین سیاست ها و اولویت ها در عملکرد آنها. (رنجبر، ۱۳۹۰: ۴۹۲) در ظهور رسانه های نوین مانند اینترنت و ماهواره و تاکید بر تکنولوژی های خرد به مثابه ابزاری برای گردآوری، ذخیره، پردازش و ارسال اطلاعات این امکان را به گروه ها و سازمان های مختلف داده است تا به آموزش عمومی در زمینه های منافع عمومی مانند بهداشت و سلامتی عمومی و همچنین در سطحی عامتر در امر توسعه و بالا بردن شاخص های کیفی رضایت از زندگی در جهان سوم و حتی در کشورهای پیشرفته بپردازند. (محمد رضا رستمی

، ۱۳۹۰ : ۵۱۱) براساس مدل نیازهای بکر و شونبک اعتقاد به تساوی حقوق فرهنگ ها و قومیت های مختلف در ارزیابی رسانه ها برای انتخاب نقش دارد (خواجه نوری، ۱۳۹۱: ۴۱)

الزام های اخلاقی و حرفه ای تأثیرگذار بر کار رسانه ها

مک کوایل، الزام های اخلاقی و حرفه ای تأثیرگذار بر کار رسانه ها را در قالب هفت اصل اساسی را این گونه عرضه می دارد: ۱- رسانه ها باید برخی تعهدات و وظایف را در برابر جامعه بپذیرند و به آن ها عمل کنند. ۲- برای عمل به این تعهدها باید به معیارهای حرفه ای خبری مانند حقیقت، صحت، عینیت و توازن توجه نمایند. ۳- رسانه ها با پذیرش و ایفای تعهدات مورد نظر، باید به در چارچوب قوانین و نهادهای (خود انضباطی حرفه ای) موجود بپردازند. ۴- رسانه ها باید تا حد امکان از آنچه به جنایت، خشونت و بی نظمی در کشور و یا هتک حرمت گروه های اقلیت منجر شود، پرهیز کنند. ۵- رسانه ها باید به عنوان یک مجموعه کلی کثرت گرا و بازتابنده تنوع اندیشه ها در جامعه باشند و امکان دسترسی به دیدگاه های مختلف و تأمین حق پاسخگویی را فراهم کنند. ۶- جامعه و مخاطبان حق دارند بر اساس تعهدات و مسئولیت های اجتماعی رسانه، خواستار رعایت معیارهای حرفه ای در فعالیت های روزنامه نگاری باشند. هفتم: روزنامه نگاران و دست اندرکاران حرفه ای رسانه ها باید در برابر جامعه، کارفرمایان و بازار پاسخگو باشند (خانیکی ۱۳۸۸: به نقل از مک کوییل: ۸۴)

رسانه ها و آموزش شهروندی: وسایل ارتباط جمعی بایستی در جهت روند تکامل انقلاب اسلامی در خدمت اشاعه فرهنگ اسلامی قرار گیرد و در این زمینه از برخورد سالم اندیشه های تفاوت بهره جوید و از اشاعه و ترویج تخریبی و ضد اسلامی جدا پرهیز کنید. (حجتی اشرفی ۱۳۸۵ : ۱۰) رسانه ها برای ایجاد جامعه پذیری دو گونه از الگوهای رفتاری را به مخاطب ارائه می دهند: ۱- الگوهای رفتاری فردی: گاهی رسانه، جنبه های گوناگونی از زندگی انسا نها را به تصویر می کشد و الگوهای رفتاری را ارائه می دهد، که می توانند، مورد تقلید گروه مخاطبین واقع شوند. پذیرش این رفتارها از روی الگو و مدل، که به عنوان نظریه مدل سازی مطرح است، نوعی جامعه پذیری محسوب می شود. ۲- الگوهای رفتاری اجتماعی: گاهی رسانه، مدل‌هایی را برای رفتار کی گروه اجتماعی ارائه کرده و نشان دهنده رفتار صحیح در گروه‌های متفاوت است که در نتیجه، موجب جامعه پذیری خواهد شد. (فروتن کیا، ۱۳۹۰: ۶۴) با اختراع کامپیوتر و ورود تکنولوژی های مختلف دیجیتالی، نقش رسانه های سنتی الزاما باید کم رنگ و کم رنگ تر می شد چرا که تکنولوژی های نوین ارتباطی امکان ورود و مشارکت هر چه بیشتر شهروندان را در عرصه های مختلف تولید رسانه ای پر رنگ تر می کردند. در عصر حاضر با غلبه تکنولوژی های

ارتباطی و اینترنت، باید در کنار استفاده های مفید در امر آموزش شهروندی، باید به ناکافی بودن این مرحله نیز اندیشید. (مولایی، ۱۳۹۰: ۲۵) رسانه در دسترس شهروندان تمایل دارد تا فرضاً درباره رویدادهای روزمره محلی، محتوای خود را به وسیله افراد گروه های محلی و با مباحثه یا مبادله با دیگر گروه ها تولید کند. اغلب رسانه های شهروندی به صورت مستقیم روابط قدرت را مورد سؤال قرار نمی دهند، اما به سادگی برای فرهنگ محلی و مردم بومی ضیافت برپا می کنند و با ایجاد اعتماد به نفس راجع به ارزش فرهنگی شخصی، زمینه مشروعیت بخشی به کردارهای ستیزه جویانه را فراهم می کند. برای مثال رادیو متحرک عملاً به مثابه فضایی برای گروه های کمتر قدرتمند نقش بازی می کند تا تعدی هایی که به آنها می شود را بیان کنند و این موضوع را درون یک جامعه باز به مناظره بگذارد. این شکل از رسانه، تا آنجا که پاسخگویی به مسائل مالی، تخلفات از شأن انسانی و برابری در زندگی روزانه اجازه می دهد، عملاً از متصل شدن به مخاطبان توده ای اجتناب می کند (رستمی، ۱۳۹۰: ۵۱۱) هنگامی که از آموزش رسانه ای سخن به میان می آید عموماً کاربرد آن در مدارس و آموزش های از راه دور تداعی شده و مورد توجه قرار می گیرد. درحالی که رسانه ها بویژه رادیو و تلویزیون، ظرفیت ها و توانایی های بسیار گسترده تری برای آموزش در تمام سطوح و حوزه ها دارند. از این رو نقشی که رسانه های گروهی در شکل دهی به هنجارها، ارزشها، نگرش ها و رفتارها ایفا می کنند، نوعی آموزش تلقی می شود که بسیار فراتر از آموزش های رسمی است و کل گستره مخاطبان رسانه ها را شامل می شود. (رسولی، زنده بودی، ۱۳۹۴: ۱۸) پیاده سازی حقوق شهروند و آگاه سازی عمومی در این حوزه از طریق رسانه ها می تواند کشورها را در روند توسعه یافتگی بسیار همراهی کند. رسانه ها یکی از مهمترین اجزای زندگی مدرن و شهری هستند. (باقریان، ۱۳۹۰: ۳۶)

حقوق شهروندی در قوانین و مقررات کشور

*** قانون اساسی**

در قانون اساسی بر اتکای نظام جمهوری اسلامی ایران بر کرامت انسانی و پایه قرار گرفتن آن تصریح شده است. اصل دوم قانون اساسی در کنار اصول دین و مذهب، به صراحت لفظی در بند ششم "ایمان به کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسئولیت او در برابر خدا" را از پایه های نظام جمهوری اسلامی اعلام می کند. (حبیب زاده، فرج پور اصل مرندی، ۱۳۹۵: ۱۲۴) در جای جای ماده قانون های قانون اساسی می توان مواردی را یافت که مستقیماً و یا غیرمستقیم به حقوق شهروندی پرداخته اند. خصوصاً در مجموعه قانون اساسی، شاهد ماده قانون هایی هستیم که مستقیماً تحت عنوان (حقوق ملت) مطرح شده اند (تجرد، رحیمی، راسخ کرامت ۱۳۹۰) از

جمله در بند ۶ اصل دوم پایه گذاری جمهوری اسلامی ایران براساس " احترام به ارزش والای انسان توأم با مسئولیت او در برابر خدا" و در بند ۷ اصل سوم "تأمین آزادی سیاسی و اجتماعی در حدود قانون" و همچنین در فصل سوم حقوق ملت از (اصل نوزدهم تا اصل چهل و دوم) از تساوی مردم ایران از هر قوم و نژاد، از زن و مرد، مصونیت جان و مال، حقوق، مسکن و شغل آنان از تعرض، و از ممنوعیت تفتیش عقاید گرفته تا حق دادخواهی و منع شکنجه و هتک حرمت و حیثیت مردم و همچنین اصول دیگر، اصل (۱۹): مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود اصل (۲۰): همه افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند. اصل (۳۷): اصل بر برائت است و هیچ کس از نظر قانون مجرم شناخته نمی شود؛ مگر اینکه جرم او در دادگاه صالح ثابت گردد. مالکیت خصوصی در اصل (۴۲)، حق مالکیت انسان بر سرنوشت خویش در اصل (۵۲) گسترش اجرای عدالت در اصل (۲۳) و دیگر اصول، از مصادیق حقوق شهروندی ذکر شده در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است (غلامزاده، ۱۳۹۲: ۱۲)

***قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی**

این قانون در تاریخ ۸۳/۲/۱۵ در مجلس شورای اسلامی تصویب و به تایید شورای نگهبان رسید و در تاریخ ۸۳/۲/۲۱ برای اجرا به رئیس جمهور ارسال شد. گسترش زمینه های فرهنگی احترام به قانون، گامی در گسترش حقوق شهروندی می باشد، مخاطب این قانون قوه قضاییه، محاکم عمومی، انقلاب و نظامی و دادسراها است و جهت رعایت حقوق انسانی متهمان و محکومین نگاشته شده است. (باقریان، ۱۳۹۰: ۳۶)

***قانون مدیریت خدمات کشوری**

این قانون مصوب هشتم مهر ماه ۱۳۸۶ کمیسیون مشترک رسیدگی به لایحه مدیریت خدمات کشوری مجلس شورای اسلامی مطابق اصل هشتاد و پنجم (۸۵) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که به مجلس شورای اسلامی تقدیم گردیده بود، پس از موافقت مجلس با اجرای آزمایشی آن به مدت پنج سال، در جلسه علنی مورخ ۱۳۸۶/۷/۱۸ به تایید شورای نگهبان رسید و در تاریخ ۸۶/۷/۲۵ جهت اجرا طی نامه ای از سوی رئیس مجلس به دولت ابلاغ گردید ماده (۲۵): مدیران و کارمندان دستگاههای اجرائی، خدمتگزاران مردم هستند و باید با رعایت موازین اخلاق اسلامی و اداری و طبق سوگندی که در بدو ورود اداء نموده و منشور اخلاقی و اداری که امضاء می نمایند وظایف خود را به نحو احسن در راه خدمت به مردم و با در نظر گرفتن حقوق و خواسته های قانونی آنها انجام دهند. ماده (۲۶): دستگاههای اجرائی مکلفند مردم را با

حقوق و تکالیف خود در تعامل با دستگاههای اجرائی آشنا نموده و از طریق وسایل ارتباط جمعی به‌ویژه صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران سطح آگاهی عمومی در این زمینه را ارتقاء داده و اطلاعات لازم را به نحو مطلوب و مناسب در اختیار مردم قرار دهند ماده (۲۶): مردم در استفاده از خدمات دستگاه‌های اجرائی در شرایط مساوی از حقوق یکسان برخوردارند، دستگاه‌های اجرائی موظفند حداکثر ظرف سه ماه مراحل، زمان و کیفیت و استاندارد ارائه خدمات و تغییرات آنها را مستند و شفاف نموده و از طرق مختلف به اطلاع مردم برسانند و در صورت بروز هرگونه تخلف، مسئولین دستگاه‌های اجرائی مسئولیت پاسخگویی به مردم و شکایت آنان را به عهده خواهند داشت .

***قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات**

شفافیت یکی از شاخص‌های اصلی ارزیابی مبارزه با فساد در کشورها و جلوگیری از رانتهای اطلاعاتی و استقرار فرهنگ مطالبه‌گری- پاسخگویی است. منظور از آزادی اطلاعات، آزادی دسترسی عموم شهروندان به اطلاعات موجود در موسسات عمومی و برخی موسسات خصوصی و فعالیت‌های بدنه حکومت درباره اعمال حاکمیت در عرصه بین‌المللی و ملی است (بابایی و نظری، ۱۳۹۰: ۴۹) قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مشتمل بر ۲۳ ماده و هفت تبصره، در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ ششم بهمن‌ماه ۱۳۸۷ مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۸۸/۵/۳۱ از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام با الحاق یک تبصره ذیل ماده (۱۰) موافق با مصلحت نظام تشخیص داده شد. این قانون در بیش از ۶۰ کشور اجرا شده است، سه‌آیین‌نامه این قانون طی سال‌های ۹۳ و ۹۴ در دولت یازدهم تصویب شد. سامانه اینترنتی دسترسی آزاد به اطلاعات به آدرس foia.iran.gov.ir در خرداد سال ۹۶ رونمایی شد و مردم می‌توانند به این سامانه مراجعه و با تکمیل فرم‌های موجود درخواست دسترسی به اطلاعات را ثبت نموده و کد رهگیری دریافت نمایند، دستگاه اجرایی موظف است ظرف ۱۰ روز پاسخ وی را بدهد. کمیسیونی برای نظارت بر اجرای این قانون به ریاست وزیر محترم فرهنگ و ارشاد اسلامی تشکیل شده است و دبیر کمیسیون و مدیر سامانه معاون مطبوعاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می‌باشد و تمامی دستگاه‌های سازمان‌ها و نهاد‌های وابسته به حکومت به معنای عام و حتی موسسات خصوصی که ارائه‌دهنده خدمات عمومی هستند مشمول این قانون می‌باشند. مردم می‌توانند در صورتی که در طی ۱۰ روز تعیین شده پاسخی دریافت

نمایند شکایت خور را به کمیسیون ارائه کنند. از جمله اطلاعاتی که مردم می توانند درخواست کنند عبارتند از: آمار رسمی، اسناد و مکاتبات اداری

***منشور حقوق شهروندی**

منشور حقوق شهروندی در بیست و نهم آذرماه ۱۳۹۵ در همایش قانون اساسی و حقوق ملت با حضور رئیس جمهوری و جمع زیادی از وکلا، حقوق دانان و اساتید و کارشناسان با ۲۳ سرفصل و ۱۲۰ ماده رونمایی و به امضای دکتر روحانی رسید این منشور با هدف استیفا و ارتقای حقوق شهروندی و به منظور تدوین «برنامه و خط مشی دولت»، موضوع اصل ۱۳۴ قانون اساسی، تنظیم شده و شامل مجموعه‌ای از حقوق شهروندی است که یا در منابع نظام حقوقی ایران شناسایی شده‌اند و یا دولت برای شناسایی، ایجاد، تحقق و اجرای آن‌ها از طریق اصلاح و توسعه نظام حقوقی و تدوین و پیگیری تصویب لوایح قانونی یا هرگونه تدبیر یا اقدام قانونی لازم تلاش جدی و فراگیر خود را معمول خواهد داشت. برای دستیابی به این هدف همکاری سایر قوا و نهادها و مشارکت مردم، تشکل‌ها، اتحادیه‌های صنفی، سازمان‌های مردم‌نهاد و بخش خصوصی ضروری است. مصادیق حقوق شهروندی مندرج در منشور: حق حیات، سلامت و کیفیت زندگی، حق کرامت و برابری انسانی، حق آزادی و امنیت شهروندی، حق مشارکت در تعیین سرنوشت، حق اداره شایسته و حسن تدبیر، حق آزادی اندیشه و بیان، حق دسترسی به اطلاعات، حق دسترسی به فضای مجازی، حق حریم خصوصی، حق تشکل، تجمع و راهپیمایی، حق تشکیل و برخورداری از خانواده، حق تابعیت، اقامت و آزادی رفت و آمد، حق برخورداری از دادخواهی عادلانه، حق اقتصاد شفاف و رقابتی، حق مسکن، حق مالکیت، حق اشتغال و کار شایسته، حق رفاه و تأمین اجتماعی، حق دسترسی و مشارکت فرهنگی، حق آموزش و پژوهش، حق محیط‌زیست سالم و توسعه پایدار، حق صلح، امنیت و اقتدار ملی

***مصوبه حقوق شهروندی در نظام اداری**

در راستای برنامه هفتم اصلاح نظام اداری و منشور حقوق شهروندی در جلسه تاریخ ۹۵/۱۱/۹ شورای عالی اداری تصویب شد و در تاریخ ۹۵/۱۲/۲۸ به دستگاه‌های اجرایی ابلاغ گردید مصوبه حقوق شهروندی متشکل از ۱۹ ماده و در ۵ فصل تنظیم شده است.

مبانی نظری:

نظریه‌های ارتباطات اجتماعی رسانه‌ها را باعث تحقق تحولات گسترده موجود در دنیا و پیشرفت جهانی سازی پرشتاب می دانند. (قدیمی به نقل از وبستر، ۱۳۹۲ : ۳۹) رسانه‌ها در حکم انتقال

دهنده فرهنگ برای انتقال اطلاعات، ارزش‌ها و هنجارها از یک نسل به نسل دیگر و از افراد جامعه به تازه‌واردها کاربرد دارند. (سورین و تانگارد ۱۳۹۲: ۴۵۲) هارولد لاسول در مقاله ساخت و کارکرد ارتباطات در جامعه برای رسانه‌ها سه ویژگی مشخص کرد: ۱- نقش نظارت بر محیط (خبری) وسایل ارتباط جمعی مسئول انتشار اخبار و ایجاد هماهنگی افراد با دگرگونی‌های جامعه هستند و باید مردم را به طور سریع از اوضاع جهانی با خبر سازند ۲- نقش ایجاد و توسعه همبستگی‌های اجتماعی افراد (راهنمایی) رسانه‌ها باید به ضرورت تفسیر و تجزیه و تحلیل اخبار آگاهی یابند و به طور کلی راهنمایی افکار عمومی را بر عهده گیرند و موجب همبستگی و تعلق اجتماعی افراد شوند و آنان را به مشارکت سیاسی جلب کنند ۳- نقش انتقال میراث فرهنگی (آموزشی) رسانه‌ها باید سطح نیازها و خواسته‌های مردم را در نظر گیرند و موجب آموزش مستدام و احراز هویت گروهی و همگن‌سازی جامعه شوند (رزاقی، ۱۳۸۵: ۵۵) اهمیت وظیفه آموزشی وسایل ارتباط جمعی در جوامع معاصر به حدی است که بعضی از جامعه‌شناسان برای آنها نقش موازی یا آموزش‌دایمی قایل هستند (معتد نژاد ۱۳۸۶: ۵) یکی دیگر از نظریه‌ها درباره جایگاه و نقش رسانه‌ها در جامعه نظریه تعیین‌دستور کار یا برجسته‌سازی است. بر اساس این نظریه چیزی که برجسته شود اهمیت هم پیدا می‌کند امروز در روی آنتن‌ها تیتراهای رسانه‌ها قرار دارد فردا در افکار عمومی و دستور کار جامعه قرار می‌گیرد (بهرامی‌کمیل، ۱۳۹۱: ۲۱) نظریه کارکردگرایی ضمن بنیادی‌انگاشتن ارزش‌ها و هنجارهای مشترک برای جامعه بر نظم اجتماعی مبتنی بر توافق‌های ضمنی تأکید می‌کند و نقش‌ها و کارکردهایی که برای رسانه‌ها تعریف می‌کند رفع نیازهایی چون تداوم، نظم، یکپارچگی، هدایت و سازگاری است (مهدی‌زاده ۱۳۹۳: ۸)

روش پژوهش

روش به کار رفته در این بررسی سنتزپژوهی می‌باشد. هدف سنتزپژوهی این است که تحقیقات تجربی را به منظور خلق تعمیم‌ها، ترکیب کند. تعمیم‌هایی که در آن حد و مرزهای تعمیم نیز مشخص می‌شود. سنتزپژوهی به نظریه‌های مربوط توجه دارد، تحقیقی را که پوشش می‌دهد به طور منتقدانه تحلیل می‌کند. (عبدلی و محمدحسینی به نقل از کوپر و هدگر، ۲۰۰۹: ۴) و متناسب برای آنهایی است که علاقمند به استنباط تعمیم‌هایی در مورد برخی موضوعات اساسی، از مجموعه مطالعاتی هستند که مستقیماً مرتبط با آن موضوعات است. (عبدلی و محمدحسینی به نقل از جکسون، ۱۹۸۰: ۴۳۸) در این روش دانسته‌های مطالعات مختلف و

شاید پراکنده که می‌توانند با نیازهای خاص میدان عمل مرتبط باشند، گردآوری شده اند؛ سپس این دانسته‌ها با هم پیوند یافته و کل مجموعه دانش حاصله در قالبی متناسب با نیازهای کنونی، مورد ارزیابی، سازماندهی مجدد و تفسیر قرار گرفتند. از این رو در این روش ترکیب یافته‌های گوناگون در چارچوبی مشخص که روابطی جدید را در پی دارد، مورد تاکید است. (شاهرخ، هاشمی به نقل از کراسول، ۱۳۹۵: ۷) جامعه آماری پژوهش شامل تحقیقات انجام شده در خصوص نقش رسانه‌ها در آموزش حقوق شهروندی می‌باشد. در مجموع ۷۴ منبع شامل مقاله، پایان نامه و کتاب مورد بررسی قرار گرفت و از این تعداد ۲۹ مقاله در این پژوهش تحلیل گردید.

یافته‌ها

هزارجریبی و امانیان (۱۳۹۰: ۱۵) در پژوهش خودشان با تاکید بر نظریه ترنر مبنی بر تأثیر استفاده از وسایل ارتباط جمعی به عنوان منبع آگاهی اجتماعی، رابطه میان متغیر میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی با میزان آگاهی از حقوق شهروندی به اثبات رساندن، به طوری که بین این دو متغیر همبستگی نسبتاً متوسط و مستقیم در وجود داشته است. یعنی هر چه فرد استفاده بیشتری از رسانه‌های ارتباط جمعی داشته باشد از حقوق شهروندی آگاهی بیشتری دارد و بالعکس تحقق شهروندی نیازمند نگرش و جهت‌گیری‌های خاص است تا با ایجاد انگیزه لازم زمینه آگاهی از حقوق شهروندی را فراهم کند.

بیات سیدشهبایی و اقبالی (۱۳۹۰: ۱۵۶) در پژوهش خود نتیجه گرفتند که جلب کارکرد مثبت رسانه‌ها بر مبنای نظام ارزشی غالب و در ارتباط سازمان یافته با دیگر نهادهای اجتماعی می‌تواند در حمایت از فرآیند توسعه نظام اجتماعی و تحکیم اقتدار ساختاری آن نقش فعالی را ایفاء کند. کارکرد مطلوب رسانه‌ها نیازمند انطباق فعال و پویای آنها با واقعیت نظام اجتماعی است تا بتواند بر اساس یک دیدگاه نظری روشن آن را به سمت آرمان‌های نظام منتقل کند. بنابراین، رسانه‌ها می‌توانند با استفاده از کارکردها و نقش‌های متنوع خود، نسبت به آموزش، آگاه‌سازی، آماده کردن افکار عمومی، ایجاد فرهنگ مطالبه حقوق شهروندی از حاکمان در جهت تحکیم آن گام بردارند.

جامع و شاکری (۱۳۹۰: ۲۹۳) در مقاله خود گفته‌اند یکی از کارکردهای اصلی رسانه‌ها، اطلاع‌رسانی است، وسایل ارتباطی جمعی ضمن انعکاس وقایع و دگرگونی‌های اجتماعی، معرفی‌کننده الگوها، نقش‌ها، دیدگاه‌ها و چگونگی روی‌آوری به سبک‌های زندگی هستند که ممکن است مخاطبان به طریق دیگر هرگز به آنها دسترسی پیدا نکنند. رسانه‌های جمعی به عنوان یکی

از عوامل بسیار مهم اجتماعی کردن مطرح هستند. روزنامه‌ها، نشریات ادواری، مجلات و به ویژه تلویزیون و رسانه‌های نوین ماهواره‌ای و الکترونیکی و دیجیتال، هر روزه مورد استفاده وسیع گروه‌های مختلف اجتماعی و از جمله نسل‌های کودکان، نوجوانان و جوانان قرار می‌گیرد و نگرش و عقاید آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

-شیانی و سپهوند (۱۳۹۳: ۲۱۷) در مقاله خود با عنوان رسانه و حقوق شهروندی به این نتیجه رسیدند که تلویزیون با ارائه راهکارهایی در جهت جذب افراد برای تماشای بیشتر و افزایش جذابیت، تنوع، ساخت برنامه‌های مورد نیاز افراد جامعه، از یک سو و دادن آگاهی به افراد جامعه نسبت به امور مختلف از جمله حقوق شهروندی از سوی دیگر، می‌تواند در جامعه نقش موثری ایفا نماید. پخش برنامه‌های تلویزیونی با محتوای مدنی در جامعه مورد مطالعه آنان در حد کم یا متوسط بوده و آگاهی شهروندان از بُعد مدنی نیز در حد متوسط بوده است و رابطه مستقیم و مثبتی بین پخش این برنامه‌ها و آگاهی شهروندان از این بُعد وجود دارد. بنابراین با افزایش پخش برنامه‌هایی با این محتوا (نه برنامه‌های دیگر) می‌توان آگاهی افراد جامعه را از این بُعد تحت تأثیر قرار داد. این نتایج در زمینه پخش برنامه‌های تلویزیونی با محتوای حقوق اجتماعی و سیاسی نیز مصداق دارد. در مجموع حدود هشتاد و هشت درصد آگاهی‌های افراد مورد مطالعه از طریق تلویزیون حاصل شده و مابقی از دیگر وسایل و ابزارها به کسب این آگاهی مبادرت می‌ورزند و این نشان دهنده جایگاه این رسانه در ارتقاء سطح دانش جامعه است. با توجه به رشد سایر رسانه‌ها در عرصه زندگی اجتماعی و ابزارهای دیگر از جمله ارتباطات میان فردی و رشد سواد و تحصیلات در بین مردم، می‌توان این رسانه را به سمت ساخت برنامه‌هایی برای انتقال اطلاعات و آگاهی از حقوق شهروندی سوق داد.

-یافته‌های پژوهش رسولی و زنده بودی (۱۳۹۴: ۲۲) حاکی از این است که بین رضایت از برنامه‌های آموزشی رسانه‌ها و میزان آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی همبستگی منفی وجود دارد و نتایج پایین بودن سهم رسانه‌ها در آگاه‌سازی افراد از ارزش‌ها و هنجارهای حاکم در جامعه را نشان می‌دهد و می‌توان این گونه تفسیر کرد که رسانه‌های داخلی ما در کارکرد آموزشی و جامعه‌پذیری بسیار ناکارآمد عمل می‌کنند و بی‌اعتمادی که در ذهن مخاطبان نسبت به رسانه‌های داخلی شکل گرفته است این ناکارآمدی را پررنگ‌تر کرده است. ولی از جهت دیگری یعنی از دیدگاه اندیشمندان انتقادنگر جهان سوم به آن نگاه کنیم می‌توانیم به این طریق تحلیل کنیم که رسانه‌های ما به عنوان یک منبع معرفتی قدرتمند معلومات را به دریافت‌کنندگان منفعل انتقال می‌دهند و به همین دلیل است که این انتقال معلومات به هیچ عنوان در رشد شخصیت فرد تأثیر مثبتی ندارد و به ایجاد خودآگاهی مستقل و انتقادنگر و توانا کردن مخاطب برای

مشارکت در حل مسائل اجتماعی کمک نمی کند. بحث دیگر نقش عوامل زمینه ای در فرایند تأثیرپذیری از رسانه های داخلی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی است .

-توکلی (۱۳۹۳: ۱) در پایان نامه خود به این نتیجه رسید که رسانه های گروهی به دلایل مختلف از جمله ضعف در جلب رضایت و اعتماد مخاطبان، سهم اندکی در آموزش حقوق شهروندی به شهروندان دارند، لذا منبع آموزشی افراد در زمینه حقوق و تکالیف شهروندی در شهر تهران، رسانه های داخلی نیستند و آن را باید در جای دیگری مانند مدارس، دانشگاه ها، رسانه های خارجی و رسانه های محیطی (مثل بلیبوردها، دیوارنوشته ها و ...) و ارتباطات میان فردی جستجو کرد. به عبارت دیگر، رسانه های جمعی تاکنون تأثیر قابل توجهی بر آگاهی شهروندان تهران از حقوق شهروندی نداشته اند و لازم است این نقش آنها مورد بازبینی قرار گرفته و تقویت شود. لازم به ذکر است که با بالا رفتن سن و تحصیلات افراد، آگاهی از حقوق شهروندی نیز بالا می رود، اما بین جنسیت و محل تولد افراد (شهر یا روستا) با آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی رابطه معناداری مشاهده نشد.

-صبری (۱۳۹۰: ۶) در مقاله خود نتیجه می گیرد تسلط رسانه ها و وسایل ارتباط جمعی بویژه مطبوعات بر افکار عمومی واقعیتی انکارناپذیر است بنابراین رسانه ها می توانند با استفاده از کارکردها و نقش های متنوع خود نسبت به آموزش آگاه سازی و آماده نمودن افکار عمومی و ایجاد فرهنگ مطالبه حقوق شهروندی از حاکمان در جهت تحکیم آن گام بردارند.

-شیانی و سپهوند (۱۳۹۲: ۴۹۶) در پژوهش خود یافته اند که رادیو به منزله یک منبع مهم با توزیع پیام ها می تواند بخشی از آگاهی ها و ارزش ها و هنجارهای حقوق شهروندی را در سطح جامعه در دسترس قرار دهد تا شرایط لازم برای رفتار به آن فراهم گردد. استفاده از رادیو و دیگر وسایل ارتباط جمعی سبب ایجاد آگاهی و نگرش در زمینه مسائل سیاسی می شود و همچنین بحث و گفت وگو درباره مسائل سیاسی در برنامه های رسانه ها، از جمله رادیو، نقش بارزی در آگاهی از امور سیاسی و فعالیت و مشارکت سیاسی آن ها دارد. در این مطالعه نیز ارتباط معنادار بین محتوای برنامه های رادیو از بعد سیاسی و آگاهی و مشارکت آنها در فعالیت های سیاسی تأیید شده است

-نتایج به دست آمده از پژوهش سپهوند ، گرانمایه پور و ملکی حسنونند، (۱۳۹۳: ۱۳۵) نشان می دهد آگاهی افراد جامعه مورد نظر از ابعاد سه گانه حقوق شهروندی در حد متوسط و رو به پایین است. طبق نظریه تغییر ارزش های اجتماعی رسانه رادیو و تلویزیون می تواند با ارائه برنامه های متنوع و متعدد تمایل افراد را به سمت اهداف و ارزش های شهروندی بیشتر کرده و از این طریق آگاهی آنان را در زمینه مؤلفه های شهروندی گسترش دهند. در مورد رابطه بین برنامه های رادیو

در قالب گفت و گو با شنوندگان با میزان آگاهی از حقوق شهروندی، برنامه ریز ارتباطی می تواند با تولید برنامه های جذاب و متنوع به ویژه میزگردها و گفتگو با افراد از طریق رادیو و استفاده از ظرفیت افراد محله های یک منطقه ضمن برقرار کردن یک ارتباط پویا و برابر به مذاکره و گفت و گو و ارتباط با افراد جامعه پرداخته تا بتوانند در رفع مشکلات و بیان مسائل مربوط به منطقه، شهر و محله های مختلف به یک درک متقابل برای آگاهی بهتر و بیشتر در مورد حقوق و مسئولیت افراد محله و منطقه پرداخته و در شفاف شدن موضوعات و مسائل مربوط به حقوق شهروندی آن منطقه کمک کنند. در مورد رابطه بین برنامه های رادیو در قالب تحلیل گفتمان با شنوندگان و میزان آگاهی از حقوق شهروندی، با توجه به نظر هابرماس در الگوی تحلیل گفتمان، رادیو می تواند در قالب برنامه های تعاملی به ایجاد یک فضای عمومی مبادرت ورزد که افراد جامعه بتوانند در یک فضای برابر با صمیمیت و صداقت با گویندگان و کارشناسان برنامه ها به طرح نیازهای درونی و بیرونی خود، دیگر افراد و وضعیت جامعه بپردازند. در مورد رابطه بین برنامه های تلویزیونی در قالب برجسته سازی با بینندگان و میزان آگاهی از حقوق شهروندی، پوشش تلویزیون آگاهی عمومی از یک مسئله را هنگامی شکل می دهد و به طور ناگهانی افزایش می دهد که پوشش گسترده باشد. با توجه به نظریه برجسته سازی، تلویزیون می تواند بر آنچه مردم می خواهند درباره آن فکر کنند، با بالا بردن اهمیت نسبی بعضی موضوعات تأثیر پیام را بر مخاطبان بیشتر کند و یک نوع اولویت و برجستگی نسبت به بعضی از موضوعات را در دستور کار خود قرار دهند. در مورد رابطه بین برنامه های تلویزیونی در قالب اثرات درازمدت برنامه ریزی نشده و میزان آگاهی از حقوق شهروندی، رسانه ها به ویژه تلویزیون با توجه به فرهنگ گذشته و حال یک جامعه در زمینه حقوق شهروندی از جنبه های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی که افراد جامعه در زندگی و کنش های خود به کار می گیرند با استفاده از آنها به عنوان منابع و با اشاره مثبت و منفی نسبت به آن ها مؤلفه ها در برنامه های متنوع تولیدی خود می تواند به جهت دهی آگاهی ها و کنش های افراد جامعه در زمینه حقوق شهروندی مبادرت ورزند. در مورد رابطه بین برنامه های تلویزیونی در قالب مخاطب آفریننده و میزان آگاهی از حقوق شهروندی مطرح شده، نتایج آزمون آنان نشان دهنده رابطه معناداری بین آنهاست. این امر حاکی از آن است که برنامه ریز ارتباطی جهت تولید برنامه برای مخاطبان به ویژگی های جمعیت شناختی و روان شناسی و همچنین اطلاعات مورد نیاز آن ها با توجه به مکان و زمان کاربرد آن اطلاعات و آگاهی ها توجه کند

-امیدعلی و خلجی (۱۳۹۴: ۱۷) در بررسی خود نتیجه گرفتند که حقوق شهروندی با حضور رسانه ها می تواند جایگاه حقیقی خود را پیدا کند. از جمله حقوق شهروندی می توان به حق

آموزش تأکید نمود که در جوامع مدرن در یک رابطه دوسویه میان رسانه‌ها و شهروندان قرار می‌گیرد. اهداف آموزش شهروندی بهبود دانایی‌ها، خواسته‌ها و توانمندی‌های شهروندان در راستای زندگی سالم و حیات اجتماعی مطلوب است. در واقع، زمینه‌های اصلی و شکل‌دهنده تربیت یا آموزش شهروندی شامل سنت تاریخی، موقعیت جغرافیایی، ساختار اجتماعی و سیاسی، نظام اقتصادی و گرایش‌های نو جهانی است. آموزش‌های شهروندی که بر پایه اهداف و مقاصد در نظر گرفته می‌شود، در هر جامعه‌ای شامل آموزش درباره شهروندی و آموزش از راه شهروندی، آموزش به منظور شهروندی می‌شود. آموزش درباره شهروندی، واقعیتی تربیتی است که بر پایه آماده کردن دانش‌آموزان و افراد از نظر دانش کافی و درک تاریخ ملی و ساختارهای زندگی سیاسی و مدنی متمرکز است و این واقعیت را با توجه ویژه به نقش آموزشی رسانه می‌توان اجرایی کرد.

-محسنی (۱۳۸۹:۱۴۱) در بررسی خود به این نتیجه رسید که آموزش شهروندی عامل مهمی در نهادینه شدن حقوق شهروندی است. آموزش شهروندی منجر به تحکیم و تقویت نظام ارزشی مهارت‌های شهروندی در جهت استحکام دموکراسی و مشارکت پایدار شهروندان می‌گردد. این مولفه ضامن بقا و تداوم حیات اجتماعی و میزان توسعه همه جانبه جوامع صنعتی و رو به پیشرفت است.

-بیابانی، سلطانی فر، مظفری و هاشمی (۱۳۹۴:۱۵۶) در پژوهش خود می‌گویند دادن حق به شخص محق دانستن شخص است و نمی‌توان بر آن سرپوش گذاشت و نمی‌توان به فرد اطلاعات کذب یا ناقص داد. انجام نقد سازنده و پذیرش هر ایده یا طرح جدید از سوی فرد و همچنین پذیرش بحث و مناقشه آن فرد برای اصلاح خطای احتمالی با روشی دموکراتیک، سازنده، هدفمند و توأم با آرامش و انتشار اهداف جامعه و راهبردهای تربیتی، آموزشی و اقتصادی. توسط رسانه انجام می‌شود. بنابراین رسانه درصدد خدمت به جامعه است و جامعه را به رفاه و آسایش و احترام حقوق سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، فرد مزده می‌دهد.

-فاطمی نیا (۱۳۸۶: ۵۳) در بررسی خود نتیجه گرفت حقوق و تعهدات شهروندی دو روی یک سکه محسوب می‌شوند و این حقوق و تعهدات مشمول تمام عناصر و عرصه‌های مختلف جامعه می‌شود

-تجرد، رحیمی و راسخ (۱۳۹۰: ۵۲۸) به این نتیجه رسیده‌اند که هر قدر شهروندان به تعلقات مشترک میان خود آگاهی بیشتری داشته باشند، بهتر می‌توانند تصمیم‌های سیاسی را که به مصالح عام نزدیک‌تر است، تشخیص دهند بنابراین پیشنهاد می‌شود که مردم امکان واقعی انتخاب و مشارکت را در اختیار داشته باشند. نقش آگاهی‌های عمومی را در گسترش

مشارکت سیاسی نمی توان نادیده گرفت و باید آنرا در بین جامعه گسترش داد. درجه آگاهی سیاسی و اجتماعی شهروندان، با میزان و کیفیت جریان اطلاعات، سهولت دسترسی به آن و اعتماد عمومی به منابع تغذیه اطلاعاتی، رابطه ای مستقیم دارد. معمولا گرایش های حزبی، صنفی، گروهی، اجتماعی و سیاسی مردم و واکنش آنان در برابر عملکرد حکومت در عرصه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی به پیش زمینه های آگاهی بستگی دارد

-دهقانیان و شکور (۱۳۹۰ : ۲۸۳) در تحقیق خود نتیجه می گیرند که به غیر از بعد فرهنگی در بقیه ابعاد میانگین آگاهی از حقوق بیشتر از تعهدات است. این تفاوت میانگین ناشی از عدم تعادل حقوق و تعهدات در جهان واقع می باشد. بین تحصیلات و میزان آگاهی نیز رابطه ای معنا دار و جود دارد و چون جمعیت مورد مطالعه از وضعیت حقوق شهروندی رضایت ندارند، لذا تعهدات متناسب با آن را نمی شناسند و رعایت نمی کنند. میان تحصیلات و میزان آگاهی شهروندی رابطه وجود دارد و نتایج همبستگی پیرسون این ارتباط را تأیید می کند. وبلاگ های ایرانی می توانند با فراهم کردن دیدگاه ها و اطلاعاتی که در نهادهای رسانه ای جریان اصلی ارائه نمی شوند و یا امکان ارائه و پوشش آنها وجود ندارد، به دموکراتیک کردن محیط رسانه ای موجود کمک کنند. شبکه های اجتماعی به شهروندان کمک می کنند تا راه حلی برای نابرابری های موجود در فرصت های مشارکت دموکراتیک در رسانه ها بیابند و توسعه دهند

-باقریان (۱۳۹۰ : ۶۰) می گوید رسانه های جدید میزان کمیت و دسترسی به اطلاعات برای شهروندان، سیاستمداران و دیوانسالاران را افزایش داده است؛ رسانه های جدید جمع آوری، انباشت و توزیع اطلاعات را سرعت بخشیده و محدودیت های زمان و مکان را از بین برده است. رسانه های جدید به دریافت کنندگان اطلاعات امکان داده که کنترل بیشتری روی آن داشته باشند و امکان قبض و بسط اطلاعات را برای فرستنده و امکان تمرکز زدایی را فراهم کرده است. رسانه ها نشان داده اند که ابزاری کارآمد هستند و لذا می توانند در زمینه آگاهی شهروندان نسبت به حقوق و تکالیف خود و نیز مسئولیت های متقابل مدیریت شهری و شهروندان اطلاع رسانی داشته باشند

-فتحی و مختار پور(۱۳۹۰ : ۱۰۳) معتقدند آگاهی از حقوق شهروندی در عصر حاضر به عنوان یک نیاز اساسی برای تمام ملت ها درآمده است. گرایش دولتهای دموکراتیک و ملت ها به سوی شناخت مردم از حقوق اجتماعی و شهروندی خود، به خودی خود رشد نکرده بلکه نوعی احساس نیاز، جوامع نوین را به سوی درک این آگاهی ها سوق داده است.

-طبق تحقیق انجام شده توسط رومیانی، ولوی و نصاری،(۱۳۸۵ : ۱۰) ضرورت آموزش حقوق شهروندی از جمله موضوعات مهم است و آموزش آن برای دانش آموزان نقش حیاتی دارد زیرا

تنها با شناخت این حقوق و آگاهی کامل از آنها و عمل به آنها خواهند توانست نظام نماینده - شهروند که مبتنی بر عدالت و اجرای قوانین و داشتن آزادی و حق مشارکت می باشد را در جامعه خود محقق سازند و از بنا شدن جامعه ای با نظام ارباب رعیتی جلوگیری کنند.

-امیری (۱۳۹۵ : ۱۲۰) می گوید نوعی مسئولیت آوری را برای متولیان رسانه ها و استفاده کنندگان از آن ایجاد شده است تا رسانه های مکتوب و مجازی ضمن استفاده در مسیر قانونمندی و در جهت رسالت فرهنگ سازی گام بردارند و با شفاف سازی مکانیزم نظارت بر آنها، امکان حمایت از امنیت و اخلاق عمومی در جامعه فراهم شود.

-علیدوستی (۱۳۸۸ : ۶۶) می گوید اوج فعال بودن در دفاع از حقوق شهروندی در آموزش حقوق شهروندی و اتخاذ تدابیری برای بالابردن آگاهی مردم نسبت به حقوق شهروندی متجلی می شود گستره حقوق شهروندی به امنیت شهروندان خلاصه نمی شود بلکه آزادی ها و دیگر حقوقی که ضروری زندگی یک شهروند است را نیز در بر می گیرد. شهروند، حقوقی دارد که در حالت عادی یا در فرض طرح اتهام و حتی محکومیت به ارتکاب جرم ، باز هم این حقوق توسط قانون گذار مورد حمایت قرار گرفته است.

-محمدی و تبریزی (۱۳۸۸ : ۱۸۷) در پژوهش خود نتیجه گرفتند سطح آگاهی های عمومی در زمینه حقوق شهروندی و قوانین شهری بسیار اندک بوده و اطلاع کمی نیز در این زمین وجود دارد و در اثر فعالیتهای خاص مرتبط، درگیری های حقوقی یا به صورت تجربی کسب گردیده است. نتایج نمونه گیری انجام شده در پژوهش آنان نشان می دهد که آگاهی پایین در مورد قوانین بسیار متداول بوده و افراد دارای تحصیلات دانشگاهی نیز جز در رشته های مرتبط، از موضوع مستثنی نمی باشند. بدین ترتیب سطح پایین آگاهی عمومی در کنار بعضی کاستی های دیگر که در زمینه قوانین شهری به چشم می خورد موجب عدم موفقیت در اجرای مناسب و صحیح قوانین، رعایت حقوق شهروندی، نظارت کامل بر توسعه شهری، مدیریت ناموفق و حل سایر معضلاتی می گردد که امروز اکثر شهرهای ما با آن دست به گریبان می باشند.

-شاه محمدی و سادات هاشمی پور (۱۳۹۴ : ۹۶) در پژوهش خود نتیجه گرفتند تلویزیون احترام و رعایت حقوق سایر شهروندان را در شهروندان افزایش می دهد ، تلویزیون باعث آشنایی شهروندان با ایجاد و برقراری نظم و امنیت در جامعه می شود ، تلویزیون باعث افزایش میزان احساس مسئولیت و مشارکت مدنی و ارتقای فضیلت و فرهنگ جامعه شهری در شهروندان می شود برنامه های تلویزیون موجب افزایش مهارت های شهروندی شهروندان می شود

-میراسماعیلی ، اسکندری و باروت کوب زاده (۱۳۹۵ : ۵۷) در تحقیق خودشان نتیجه گرفتند که رسانه ها می توانند با برنامه های خود باعث تحکیم ارزش های دینی در جامعه شوند، موجب

ایجاد هویت دینی در جامعه، باعث تحکیم باورهای فرهنگی در جامعه، ایجاد امنیت هویت در بین شهروندان شوند. رسانه ها می توانند با تولید برنامه های آموزشی و سرگرمی مناسب موجب ایجاد امنیت فرهنگی، بالا بردن سطح مهارت فردی در بین شهروندان و موجب کاهش بی اعتمادی در بین شهروندان جامعه شوند.

-مقدم و اجاری و جانیپور (۱۳۹۶: ۴۷) در پژوهش خود نتیجه گرفتند بین میزان استفاده از رسانه های ارتباط جمعی و حقوق شهروندی رابطه مستقیمی وجود دارد؛ یعنی هر چقدر میزان استفاده افراد از وسایل ارتباط جمعی افزایش پیدا می کند به همان میزان نیز آگاهی از حقوق شهروندیشان نیز بالاتر می رود. همچنین بین جنس و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه معناداری وجود ندارد. اما بین تحصیلات و پایگاه اجتماعی اقتصادی با آگاهی از حقوق شهروندی رابطه معناداری- وجود دارد. بین تعهدات شهروندی و آگاهی از قوانین (سواد حقوقی) با آگاهی از حقوق شهروندی رابطه معنادار مستقیمی وجود دارد. همچنین رادیو و تلویزیون به منزله بخشی از بستر اجتماعی می توانند در شکل گیری آگاهی افراد از حقوق شهروندی نقش ایفا کنند. بازنگری برنامه های رادیویی و تلویزیونی، فراهم آوردن زمینه مناسب جهت مطالبه حقوق شهروندی از طریق برنامه های رادیویی و تلویزیونی، تولید کلیپ و پیام و داستان کوتاه و برنامه تفسیری، بحث و گفتگوی آزاد می تواند به آگاهی هرچه بیشتر شهروندان از حقوق و تکالیف شهروندی خود منجر شود.

-نتایج تحقیق نیکوگفتار و باشی (۱۳۹۵: ۱۴۸) نشان داد که به ترتیب گروه همسالان، نهادهای آموزشی، خانواده و زیرگروه آگاهی بخشی رسانه ها پیش بینی کننده اخلاق شهروندی اند. نهادهای آموزشی و اطلاع رسانی مثل انواع رسانه ها به نظر می رسد تاثیرشان بر افراد کمتر از گذشته شده و این خود باعث جایگزینی عوامل موثر بر جامعه پذیری اخلاق شهروندی تاثیر بیشتر گروه همسالان به جای دیگر عوامل شده است.

-ولی خانی دهاقانی، عبدلی، بیک زاده، کریم خانی (۱۳۹۰: ۱۳) در تحقیق خود نتیجه گرفتند که میزان آموزش هایی که در راستای آگاهی افراد از حقوق شهروندی در جامعه کنونی انجام شده در حد چندان مطلوبی نبوده است. میزان آگاهی افراد از حقوق شهروندی نیز آنچنان که انتظار می رود نیست. شاید عمده ترین وسیله ارتباطی مورد استفاده تلویزیون و رادیو باشد. عدم استفاده از وسایل ارتباط جمعی متنوع می تواند موجب عدم رشد و توسعه آگاهی های اجتماعی افراد در زمینه های مختلف از جمله حقوق شهروندی را به دنیا داشته باشد. بین جنس، سن و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود ندارد بین میزان تحصیلات شغل و طبقه اجتماعی افراد و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد

- پورعزت، قلی پور، باغستانی برزکی (۱۳۸۸: ۱۵۱) در پژوهش خودشان نتیجه گرفته اند که میزان آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی بر توسعه شهروندی فعال تأثیر ناچیزی داشته است. -شیانی و داوودوند (۱۳۸۹: ۱۶) در تحقیقی که در خصوص میزان آگاهی دانشجویان از حقوق شهروندی خودشان انجام داده اند به نتیجه رسیدند که میزان آگاهی دانشجویان از حقوق خود در حد متوسط و کم بود و میزان پیگیری اخبار و وقایع سیاسی اجتماعی مربوط به جامعه در میان بیشتر دانشجویان بالاست، در این میان میزان استفاده از تلویزیون و اینترنت بیشتر بوده است و میزان آگاهی پاسخگویان از حقوق دانشجویان در حد متوسط و کم بوده است. بیشتر میزان آگاهی در رابطه با تساوی همه افراد صرف نظر از جنسیت، قومیت، عقیده و تشکیل انجمن بوده است و نتیجه می گیرند پیاده سازی حقوق شهروندی و آگاه سازی عمومی در این حوزه می تواند کشورها را در روند توسعه یافتگی بسیار همراهی کند.

جمع بندی

رسانه ها می توانند با تولید محصولات فرهنگی و آموزش محتوای حقوق شهروندی در رشد افکار مردم موثر باشند و زمینه توسعه آگاهی های عمومی و توسعه فرهنگی افراد را فراهم نمایند، رسانه وظیفه دارند مردم را با حقوق و تکالیف خود آگاه کنند و حقوق شهروندی را نهادینه نمایند، چرا که توسعه هر کشوری با رشد آگاهی شهروندان امکان پذیر است. وظیفه رسانه ها در مورد حقوق شهروندی انعکاس مطالبات مردم و مسائل شهروندان، توسعه تفکر انتقادی و اطلاع رسانی اقدامات انجام شده از سوی حاکمیت است. یافته ها حاکی از آن است که سهم آموزش های غیر رسمی و ارتباطات میان فردی در آموزش حقوق شهروندی بیش از رسانه های می باشد. رسانه های جمعی داخلی تاکنون تأثیر قابل توجهی بر آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی نداشته اند. چنانچه رسانه ها به رسالت آموزشی خود نپردازند و یا به نحوه مناسبی آموزش حقوق شهروندی را جدی نگیرند، موانع عمده ای در مسیر توسعه جامعه بوجود می آید. رسانه ها می بایستی زمینه آگاهی شهروندان از حقوق و تکالیف خودشان را فراهم نمایند و در جهت آماده نمودن افکار عمومی و ایجاد فرهنگ مطالبه حقوق شهروندی از مسئولان گام بردارد. سطح آگاهی عمومی از حقوق شهروندی در جامعه اندک است و رسانه ها می توانند نقشی پر اهمیت در زمینه افزایش حقوق شهروندی ایفا کنند.

منابع

- ۱- آقاجانی ، نوشین . دولت پور، الهام (۱۳۸۷) . بررسی نقش آموزشی تلویزیون در اصلاح رفتار ترافیکی شهروندان تهرانی . پایان نامه کارشناس ارشد ارتباطات دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
- ۲- اس . ترنر ، بریان (۱۳۸۶) . مفهوم شهروندی . ترجمه جواد کارگذاری . مجله حقوقی دادگستری شماره ۵۸ ، ص ۱۷۲-۱۵۳
- ۳- امیری ، آبتین (۱۳۹۵) . بررسی جایگاه حقوق رسانه ها در برنامه توسعه ایران، پژوهشنامه فرهنگی هرمزگان ، شماره ۱۲ ، ص ۱۲۳-۱۰۷
- ۴- امیدعلی ، میثم . خلجی ، مهدی (۱۳۹۴) . حقوق شهروندی و کارکردهای آموزشی رسانه ، گاهنامه تخصصی مطالعات علمی و رسانه ،
- ۵- ایمانی ، ندا (۱۳۹۰) . رسانه های شهروندی و آموزش شهروندی ، کتاب سمینار رسانه و آموزش شهروندی ، اداره کل آموزش های شهروندی شهرداری تهران ، ص ۴۵۸-۴۴۲
- ۶- باقریان ، امیر (۱۳۹۰) . رسانه ها، زندگی شهری و حقوق شهروندان ، سمینار رسانه و آموزش شهروندی ، اداره کل آموزش های شهروندی شهرداری تهران ، ص ۶۳-۳۶
- ۷- برایان . اس . ترنر . (۱۳۸۶) . مفهوم شهروندی . مترجم : جواد کارگزاری ، مجله حقوقی دادگستری ، شماره ۵۸ ، ص ۱۷۲-۱۵۳
- ۸- بابائی ، محمدعلی ، نظری ، زهره (۱۳۹۰) . آزادی اطلاعات : محدودیت ها، بایدها و نبایدها، فصل نامه اطلاع رسانی حقوقی ، ص ۷۰-۴۸
- ۹- بیات سیدشهبایی ، علی . اقبالی، مهناز (۱۳۹۰) . بررسی نقش رسانه ملی در اثر بخشی آموزش های شهروندی بر روی شهروندان، سمینار رسانه و آموزش شهروندی، اداره کل آموزش های شهروندی شهرداری تهران، ص ۱۵۹-۱۳۷
- ۱۰- بیابانی، غلامحسین. سلطانی فر، محمد. مظفری، افسانه. هاشمی، شهناز (۱۳۹۴) . بررسی کارکرد نظریه مسئولیت اجتماعی و رسانه ، فصلنامه توسعه اجتماعی ، دوره ۹ ، شماره ۴ ، صفحات ۱۶۵-۱۳۵
- ۱۱- بهرامی، کمیل نظام (۱۳۹۱) . نظریه رسانه ها (جامعه شناسی ارتباطات)، تهران انتشارات کویر چاپ دوم صفحه ۲۱

- ۱۲- پورعزت، علی اصغر. قلی پور، آرین. باغستانی برزکی، حوریه (۱۳۸۸). رابطه آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی با پاسخگویی و شفافیت سازمان ها، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۸، ص ۳۹-۷
- ۱۳- تجرد، ابوالفضل. رحیمی، صادق. راسخ، کرامت اله (۱۳۹۰). بررسی ساختار حقوق شهروندی در شهرستان جهرم، کتاب سمینار رسانه و آموزش شهروندی، اداره کل آموزش های شهروندی شهرداری تهران، ص ۵۴۶ - ۵۲۸
- ۱۴- توکلی، مهرداد (۱۳۹۳). بررسی تاثیر استفاده از رسانه ها بر آگاهی از حقوق شهروندی در شهر تهران. پایان نامه دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق
- ۱۵- جامع، رقیه و شاکری، عبدالرضا (۱۳۹۰). رسانه های نوین و آموزش، سمینار رسانه و آموزش شهروندی، اداره کل آموزش های شهروندی شهرداری تهران، ۲۹۳-۳۰۸
- ۱۶- حبیب زاده، توکل. فرج پور اصل مرندی، علی اصغر (۱۳۹۳). کرامت انسانی و ابتدای حقوق بشری و شهروندی مندرج در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۶۴، شماره ۱، ص ۱۱۱-۱۹۱
- ۱۷- حجتی اشرفی، غلامرضا (۱۳۸۵). قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: نشر کتابخانه گنج دانش، چاپ سوم.
- ۱۸- خانیکی، هادی (۱۳۸۸). چارچوبی برای پژوهش در اخلاق رسانه، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال چهارم، شماره های ۱ و ۲، ص ۷۹-۹۶
- ۱۹- خواجه نوری، نسترن (۱۳۸۹). مخاطب، ارتباطات "رسانه ای" و پایان ارتباطات "جمعی": مطالعه رابطه بین میزان تعلقات فرهنگی ایرانیان مقیم تورنتو و چگونگی استفاده آنان از رسانه های تصویری، علوم اجتماعی: جهانی رسانه، شماره ۹، ص ۴۹-۱۹
- ۲۰- خواجه نوری، نسترن (۱۳۹۱). جامعه چند فرهنگی: حقوق شهروندی و رفتار رسانه ای، مطالعات رسانه ای، سال هشتم/شماره بیست و یکم، ۴۴-۳۴
- ۲۱- دهقانیان، لیلا. شکور، علی (۱۳۹۰). آموزش و شهروندی، کتاب سمینار رسانه و آموزش شهروندی، ۲۹۴-۲۸۹
- ۲۲- رسولی، محمدرضا. زنده بودی، خیری (۱۳۹۴). رسانه و آموزش حقوق شهروندی، نشریه بین المللی روابط عمومی، ص ۲۳-۱۸
- ۲۳- رستمی، محمدرضا (۱۳۹۰). رویکردهای نظری به نقش آموزشی رسانه در توسعه و شهروندی، سمینار رسانه و آموزش شهروندی، اداره کل آموزش های شهروندی شهرداری تهران، ص ۵۲۷-۵۱۱

- ۲۴- رنجبر، محمد جعفر (۱۳۹۰). جایگاه و اهمیت رسانه از منظر آشناسازی شهروندان با حقوق شهروندی. سمینار رسانه و آموزش شهروندی، اداره کل آموزش های شهروندی شهرداری تهران، ۴۹۲-۵۱۰،
- ۲۵- رستمی، ثریا. (۱۳۹۲). حقوق شهروندی و آزادی های مشروع، پژوهشنامه فقه اسلامی و مبانی حقوق سال ۱ شماره ۱ ص ۱۴۱-۱۶۲
- ۲۶- رزاقی، افشین (۱۳۸۵). نظریه های ارتباطات جمعی، تهران، نشر آسیم، چاپ دوم، ص ۵۴-۵۳
- ۲۷- رومیانی، یونس. ولوی، پروانه. نصاری، وحیده (۱۳۸۵). آموزش شهروندی، حقوق شهروندی و مهارت های زندگی در مدارس با تاکید بر ضرورت و اهمیت آموزش دانشگاه شهید چمران اهواز
- ۲۸- رمضان مقدم و جاری، یاسمن. جانیپور، مجتبی، (۱۳۹۶). رابطه عوامل اجتماعی و آگاهی از قوانین با آگاهی از حقوق شهروندی در بین شهروندان شهر رشت، مطالعات جامعه شناسی، سال نهم، شماره سی و چهارم، ص ۴۹ - ۳۳
- ۲۹- سپهوند، ابراهیم. گرانمایه پور، علی. ملکی حسنونند، مسلم (۱۳۹۳). مدل های ارتباطی و ارتقای آگاهی از حقوق شهروندی، رسانه، سال ۲۵، شماره ۲، ص ۱۴۱-۱۲
- ۳۰- سلیمان، الهام. افراسیابی، علی (۱۳۹۴). حق دسترسی آزاد به اطلاعات در نظام حقوقی بین المللی و ملی، فصلنامه علمی-ترویجی مطالعات بین المللی پلیس، سال ششم، شماره ۲۱، ص ۱۰۰-۷۵
- ۳۱- سورین، ورنر جی. تانکارد، جیمز (۱۳۸۴). نظریه های ارتباطات، ترجمه علیرضا دهقان تهران، نشر دانشگاه تهران، چاپ دوم.
- ۳۲- شاهرخ، لیلا. هاشمی، شهناز (۱۳۹۵). سنتز پژوهی بازنمایی زنان در سینمای ایران
- ۳۳- شیانی، ملیحه. داودوندی، طاهره (۱۳۸۹). تحلیلی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان، برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۲، شماره ۵
- ۳۴- شیانی، ملیحه و سپهوند، ابراهیم (۱۳۹۴). رسانه و شهروندی. مطالعه تاثیر استفاده از رادیو و تلویزیون در آگاهی از حقوق شهروندی در شهر خرم آباد، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال پانزدهم، شماره ۳۸، ص ۲۲۳-۱۷۸
- ۳۵- شاه طالبی، بدری. قپانچی، اکرم. (۱۳۹۲). تاثیر آموزش های شهروندی بر افزایش آگاهی شهروندی کودکان هشت ساله شهر اصفهان) با تاکید بر نرم افزارهای چند رسانه ای، فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، سال سوم، شماره سوم، ص ۱۵۰-۱۲۹

- ۳۶- شاه محمدی، عبدالرضا. سادات هاشمی پور، سعیده (۱۳۹۴: ۹۶). بررسی نقش برنامه های آموزشی و سریالهای شبکه ۵ تلویزیون در آموزش مهارتهای شهروندی مطالعات رسانه ای، سال دهم، شماره بیست و نهم، صفحه ۸۹ تا ۹۸
- ۳۷- شریعتی، س (۱۳۸۴). حقوق ملت و دولت در قانون اساسی: تهران. انتشارات کانون اندیشه جوان. چاپ اول
- ۳۸- شیانی، ملیحه و سپهوند، ابراهیم (۱۳۹۳). رابطه کمی و کیفی برنامه های تلویزیونی و آگاهی از حقوق شهروندی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال چهاردهم، شماره ۴، ص ۲۶۷-۲۹۸
- ۳۹- شیانی، ملیحه. صدیقی، فاطمه (۱۳۹۴). نگرش به انگاره هنجارین شهروندی، مجله جامعه شناسی ایران، دوره پانزدهم، شماره ۴
- ۴۰- شیانی، ملیحه. سپهوند ابراهیم (۱۳۹۲). رادیو و شهروندی. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره ۲، شماره ۳، ص ۵۰۳-۴۶۹
- ۴۱- صبری، حمید (۱۳۹۶). رسانه ها و حقوق شهروندی، دانشکده صدا و سیما قم، جامعه روابط عمومی
- ۴۲- صفاری راد، علی. تحویل‌داری، میثم (۱۳۹۴). تحلیلی بر مدیریت شهری و نقش آن در آگاهی از حقوق شهروندی و شهروندسازی مطالعه موردی شهرستان لنگرود، همایش ملی عمران و معماری، ص ۱-۱۴
- ۴۳- صفایی پور، مسعود. ملایی، سجاد. آدینه وند، اصغر (۱۳۹۰). مفهوم شهروندی (چالش ها و موانع قانونی پیش رو در ایران)، کتاب سمینار رسانه و آموزش شهروندی، اداره کل آموزش های شهروندی شهرداری تهران ۲۴-۸.
- ۴۴- عبدلی، سمانه. محمدحسینی، نسرین. (۱۳۹۴). سنتز پژوهی مؤلفه ها، ابزارها و روش های به کار رفته در ارزشیابی یادگیری الکترونیکی و ارائه الگویی جامع برای ارزشیابی آموزش الکترونیکی، فصلنامه مطالعات اندازه گیری و ارزشیابی آموزشی، سال پنجم، شماره ۹، ص ۱۷۲-۱۵۳
- ۴۵- عظیمی، محمد حسن و شکرخواه، یونس. (۱۳۹۴). کودک، رسانه و ارتباط متقابل، فصلنامه علوم و فنون مدیریت اطلاعات، سال اول، شماره اول، ۶۹-۹۴
- ۴۶- علی خواه، فردین و رستمی، الناز (۱۳۹۰). مصرف رسانه ای و سبک زندگی، فصل نامه علمی و پژوهشی علوم اجتماعی، سال هفتم، شماره بیست و هشتم، ص ۱-۲۱

- ۴۷- عربی فر ، مهدیه (۱۳۸۸) . مفهوم و حقوق شهروندی در نهج البلاغه ، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم ،
- ۴۸- علیدوستی، ناصر(۱۳۸۸) . پلیس و آموزش حقوق شهروندی ، فصلنامه مطالعات راهبردی ، سال دوازدهم ، شماره دوم، ص ۴۷-۷۱
- ۴۹- غلامی ، محمدرضا (۱۳۹۰) . ارتقای فرهنگ شهرنشینی امکان پذیر است:نقش و ابعاد آموزش شهروندی در ارتقاء فرهنگ شهرنشینی، سمینار رسانه و آموزش شهروندی ، اداره کل آموزش های شهروندی شهرداری تهران ،ص ۱۰۳-۸۴
- ۵۰- غلامزاده ، حسین (۱۳۹۴) . حقوق شهروندی و نقش دیوان عدالت اداری در ارتقاء و گسترش آن . دوره کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه علامه طباطبایی
- ۵۱-فاطمی نیا ، سیاوش (۱۳۸۶) . فرهنگ شهروندی: محصول و محمل حاکمیت خوب ، سازمان کارا و شهروند فعال ، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی ، سال هفتم ، شماره ۲۶ ، ص ۳۵-۷۵
- ۵۲- فتحی، سروش . مختارپور ، مهدی (۱۳۹۰) . توسعه شهری، شهرنشینی و حقوق شهروندی مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال سوم، شماره چهارم ،ص ۸۹ تا ۱۰۶
- ۵۳- فرهنگی، علی اکبر (۱۳۸۰) .ارتباطات انسانی تهران :موسسه خدمات فرهنگی رسا
- ۵۴- فروتن کیا، شهروز . رضادوست ، کریم . پورترکارونی ، محمد . حیدری ، آرش (۱۳۹۰) بررسی نقش رسانه در شکل دهی نگرش ها و رفتارهای زیست محیطی شهروندان ، سمینار رسانه و آموزش شهروندی، ص ۸۳-۶۴
- ۵۵-قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ، مصوب ششم بهمن ماه ۱۳۸۷ مجلس شورای اسلامی
- ۵۶- قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی، مصوب تاریخ ۱۵/۲/۸۳ مجلس شورای اسلامی
- ۵۷-قانون مدیریت خدمات کشوری ، مصوب سال ۱۳۸۶ مجلس شورای اسلامی
- ۵۸- قدیمی، اسماعیل (۱۳۹۲) . نقش و تأثیر رسانه های همگانی نوین بر نظام آموزش و پرورش ، فصلنامه علوم اجتماعی ، شماره ۶۷، ص ۳۳-۳۹
- ۵۹- کونتز، هرولد ، اودانل، سیریل و ویهریخ، هاینز (۱۳۷۴) . اصول مدیریت ،جلد دوم، ترجمه محمد علی طوسی ، علی اکبر فرهنگی ،سید امین الله علوی،اکبر مهدویان ، نشر مرکز آموزش مدیریت دولتی.صفحه ۳۳۰

- ۶۰- محسنی، رضا علی (۱۳۸۹). ابعاد و تحلیل حقوق شهروندی؛ راه کارهایی برای تربیت و آموزش، ص ۱۱۷-۱۴۴
- ۶۱- محمدی، جمال. تبریزی، نازنین (۱۳۸۸). سنجش میزان آگاهی های عمومی به حقوق شهروندی وقوانین شهری، مجله تخصصی جامعه شناسی، سال اول، شماره اول ص ۱۷۶-۱۹۰
- ۶۲- معتمدنژاد، کاظم (۱۳۸۶). وسایل ارتباط جمعی. تهران دانشگاه علامه طباطبایی چاپ ششم
- ۶۳- مرادی مدیران، رضا (۱۳۹۴). نقش رسانه ها در بزهکاری و پیش گیری از آن، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی دانشکده حقوق دانشگاه قم
- ۶۴- منشور حقوق شهروندی، ابلاغی از سوی رئیس جمهوری اسلامی ایران در بیست و نهم آذرماه ۱۳۹۵
- ۶۵- مولائی، اصغر (۱۳۹۰). ضرورت تمرین عملی آموزه های شهروندی، بعنوان مکمل آموزش های نظری شهروندی. کتاب سمینار رسانه و آموزش شهروندی، اداره کل آموزش های شهروندی شهرداری تهران، ص ۲۵-۳۶
- ۶۶- مولوی، زهره. قاعدی فرد، محمد (۱۳۹۱). نقش رسانه ها در پیشرفت روابط عمومی، ماهنامه علمی، تخصصی انجمن روابط عمومی ایران شماره ۸۳
- ۶۷- مهدی زاده، سید محمد. رضایی، حسن. فاطمی امینی، زینب (۱۳۹۳). نظریه رسانه. تهران انتشارات همشهری.
- ۶۸- میراسماعیلی، بی بی سادات. اسکندری، نصراله. باروت کوب زاده، مجید، (۱۳۹۵). نقش رسانه ها در تحکیم امنیت اجتماعی از دیدگاه صاحب نظران (علوم ارتباطات و جامعه شناسی)، (مطالعات رسانه ای، سال دهم، از ص ۴۵-۵۹
- ۶۹- نصراللهی، سیدنورالله، مختاری، حیدر، سادات سیدین، مریم (۱۳۹۲). فراتحلیل: رویکردی به تلفیق و ارزشیابی پژوهش های علم اطلاعات و دانش شناسی، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهشگاه علوم و فنون اطلاعات ایران، دوره ۲۹، ش ۲، ص ۲۹۳-۳۱۶
- ۷۰- نیکوگفتار، منصوره. باشی، معصومه (۱۳۹۵). عوامل مؤثر بر جامعه پذیری اخلاق شهروندی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس)، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۴۸ از صفحه ۱۲۹ تا ۱۴۸
- ۷۱- ولی خانی دهاقانی، ماشاله. عبدلی، مریم. بیک زاده، سعیده. کریم خانی، مسعود (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر افزایش آگاهی افراد از حقوق شهروندی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهاقان

۷۲- هاشمی ، سید ضیا . فولادیان ، مجید رضایی ، حسن . فاطمی امین ، زینب (۱۳۹۰).
بررسی وضعیت حقوق شهروندی در نظام اداری ایران و عوامل موثر بر آن ، فصلنامه دانش ارزیابی
، سال سوم شماره ۱۰، ص ۱۶۰-۱۳۳

۷۳- هزارجریبی، جعفر . امانیان، ابوالفضل (۱۳۹۰). آگاهی زنان از حقوق شهروندی و عوامل
موثر بر آن . مطالعات و پژوهشهای شهری و منطقه ای سال سوم، شماره نهم

۷۴- همراز ، ویدا . غنی زاده سیدلر، فرح (۱۳۹۳) . ضرورت ها و کارکردهای رادیوی آموزشی در
ایران ، رسانه و فرهنگ پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ، سال چهارم، شماره اول، ص
۱۳۹-۱۷۰